

მიხეილ ბახტაძე

ასოცირებული პროფესორი, თსუ

**პოლონეთის ახალი ისტორიის არქივის Archiwum Akt Nowych
რამდენიმე დოკუმენტი საქართველოს შესახებ**

პოლონეთის ახალი ისტორიის არქივში Archiwum Akt Nowych მრავლად ინახება დოკუმენტები, რომლებიც საინტერესო ცნობებს გვაწვდიან როგორც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის, ასევე XX საუკუნის 20-30-იანი წლების საქართველოსა და ქართული ემიგრაციის შესახებ (ასევე ძალიან საინტერესო დოკუმენტებია პოლონეთის სამხედრო არქივშიც). განსაკუთრებით საინტერესოა დოკუმენტები, რომლებიც ეხება ქართული ემიგრაციის მოღვაწეობას და 1921-1924 წლებში საქართველოში არსებულ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას. პოლონეთი იყო სახელმწიფო რომელიც ალბათ ყველაზე მეტად ეხმარებოდა როგორც ქართულ ემიგრაციას, ასევე, ანტისაბჭოთა მოძრაობას საქართველოში. მარშალ იუზეფ პილსუდსკი აღმოსავლური პოლიტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი იყო პრომეთეისტული მოძრაობა, რომელშიც ძალიან აქტიურად იყვნენ ჩართული ქართველები და მნიშვნელოვან როლსაც თამაშობდნენ. ასზე მეტი ქართველი, მათ შორის ექვსი გენერალი (ალექსანდრე ზაქარიაძე, ზაქარია ბაქრაძე, კირილე ქუთათელაძე, ალექსანდრე კონიაშვილი, ალექსანდრე ჩხეიძე, ივანე ყაზბეგი) მსახურობდა პოლონეთის რესპუბლიკის შეიარაღებულ ძალებში. ყოველივე ეს ცხადია მნიშვნელოვნად განაპირობებდა პოლონეთის სამხედრო და პოლიტიკური ხელმძღვანელობის ინტერესს საქართველოსა და ქართული ემიგრაციისადმი.

დოკუმენტები, რომლებიც ინახება არქივში Archiwum Akt Nowych და ეხება ქართველებსა და საქართველოს შეიძლება პირობითად დავყოთ სამ ნაწილად.¹ პირველი – დოკუმენტები, რომლებიც შესწავლილია და გამოქვეყნე-

¹ ამ დოკუმენტების ნაწილს მე გავეცანი როდესაც 2019 წლის ნოემბერში ვიმყოფებოდი ვარშავაში, ვარშავის უნივერსიტეტის აღმოსავლეთ ევროპის დეპარტამენტის ინციატივით დაწესებული ტიტუს ფილიპოვიჩის სახელობის სტიპენდიის ფარგლებში.

ბულია პოლონელი ან პოლონეთში მოღვაწე ქართველი მეცნიერების მიერ. თუმცა ეს დოკუმენტები შედარებით ნაკლებადაა ცნობილი ქართული სამეცნიერო საზოგადოებისთვის, რადგან უმეტესობა პოლონურ ენაზე გამოცემულ სამეცნიერო ნაშრომებში თავმოყრილი. მეორე – დოკუმენტები, რომლებიც ცნობილია პოლონელი მეცნიერებისთვის, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზების გამო ჯერ-ჯერობით არ არის გამოქვეყნებული. მესამე – ეს ის დოკუმენტებია, რომლებსაც პოლონელმა მეცნიერებმა ყურადღება ნაკლებად მიაქციეს, რადგან მათთვის საინტერესო ინფორმაციას არ შეიცავდა, მაგრამ საინტერესოა ჩვენთვის.

Archiwum Akt Nowych-ში არსებული „ქართული“ დოკუმენტები სხვადასხვა ფონდებშია გაბნეული (გენერალური შტაბის – ფონდი 1190, სამხედრო ატშების – 1191, სამხედრო სამინისტროა – 1192 და სხვ.). მათ შორის ძალიან საინტერესოა სამხედრო ატაშეების ფონდი. პოლონეთის რესპუბლიკას სამხედრო ატაშეები ყავდა: კონსტანტინოპოლში (შემდეგ ანკარაში), პარიზში, ბუქარესტში, მოსკოვში, ვაშინგტონში და სხვ. ჩვენთვის მეტად მნიშვნელოვანი დოკუმენტებია კონსტანტინოპოლში მოღვაწე სამხედრო ატაშეს პოლკოვნიკ ლეონ ბობიციკის ფონდში. აღსანიშნავია და გასათვალისწინებელი შემდეგი მომენტი, პოლონეთის სახელმწიფოს „სადაზვერვო აპარატის სტრუქტურაში მნიშვნელოვან როლს წარმოადგენდნენ სამხედრო ატაშეები, რომლებსაც გენერალური შტაბისთვის (sztab g1ówni) უნდა მოეწოდებინათ სამხედრო-პოლიტიკური ინფორმაცია იმ სახელმწიფოს შესახებ, რომელშიც იყვნენ მივლინებული. მართალია ისინი დიპლომატიური კორპუსისი ნაწილს წარმოადგენდნენ და ფორმალურად ექვემდებარებოდნენ დაწესებულების ხელმძღვანელს, მოადგილეს ან ელჩს, მაგრამ რეალურად მათი ხელმძღვანელი, მე-2 განყოფილების უფროსის მეშვეობით გენერალური შტაბის უფროსი. სამხედრო ატაშეების მოვალეობა იყო, შეიპოსპლიტას² სამხედრო ძალების ინტერესების შესაბამისი წარდგენები და ოფიციალური საქმიანობა. ამავე დროს ის იყო გარნიზონის კომენდანტი პოლონეთის არმიის იმ ოფიცრებისა და რიგითებისთვის, რომლებიც მუდმივად ან დრებით იმყოფებოდნენ აღნიშნული სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. პოლონეთის რესპუბლიკის სამხედრო ატაშეები ცალკეულ ევროპულ სახელმწიფოებში, გამომდინარე მათი ად-

² მეორე შეიპოსპლიტა – ასე უწოდებენ 1918-1939 წლებში არსებულ პოლონეთის რესპუბლიკას.

გილმდებარეობიდან, ასევე, ასრულებდნენ სხვა სახის დავალებებსაც.³ თურქეთში, ჯერ კონსტანტინოპოლში ხოლო შემდეგ ანკარაში მოღვაწე სამხედრო ატაშეს „დავალებული ჰქონდა თვალყურის დევნება სსრკ-ს სამხრეთ ტერიტორიებზე, კავკასიის მნიშვნელობის გათვალისწინებით. ამის გარდა, პოლონელი სამხედრო ატაშე თურქეთის დედაქალაქში თვალს ადევნებდა „საბჭოების კამპანიას ახლო აღმოსავლეთში“ და ასევე, მოქმედებდა საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის განმათავისუფლებელი მოძრაობების საკოორდინაციოდ. უფრო მეტიც, სამხედრო ატაშეს კონსტანტინოპოლში პირდაპირ ევალებოდა სადაზვერვო საქმიანობის ორგანიზება სამხრეთ კავკასიაში⁴. ამიტომ ბუნებრივია რომ თურქეთში მყოფი სამხედრო ატაშე მეტად კარგად იყო ინფორმირებული საქართველოში და ზოგადად სამხრეთ კავკასიაში არსებული ვითარების შესახებ. ამავე დროს ის ძალიან აქტიურად თანამშრომლობდა კონსტანტინოპოლში მყოფ ქართულ ემიგრაციასთან.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პოლონეთის სამხედრო ატაშე კონსტანტინოპოლში 1921-1924 წლებში იყო პოლკოვნიკი ლეონ ბობიცკი⁵. სწორედ მისი მეშვეობით უკავშირებოდა ქართული ემიგრაცია პოლონეთის სამხედრო ხელისუფლებას, კონკრეტულად კი გენერალურ შტაბს.

პოლკოვნიკ ბობიცკის ფონდში ბევრი საინტერესო დოკუმენტიცაა. ამჯერად ყურადღება გვინდა შეაჩეროთ რამდენიმე მათგანზე.

საინტერესოა 1922 წლის ოქტომბერში, პოლკოვნიკ ბობიცკის მიერ პოლონეთის გენერალური შტაბის უფროსისადმი გაგზავნილი მოხსენებითი ბარათი, რომელიც ეხება სამხრეთ კავკასიაში საბჭოთა, წითელ ეროვნულ სამხედრო შენაერთებს.

³ Andrzej Peplonski, Wywiad Polski na ZSRR 1921-1939. Warszawa, გვ. 66-68.

⁴ Andrzej Peplonski, Wywiad Polski na ZSRR 1921-1939. Warszawa, გვ. 99

⁵ ლეონ ბობიცკი დაიბადა 1887 წლის 10 აპრილს. მონაწილეობდა პირველ მსოფლიო ომში. მსახურობდა რუსეთის ტერიტორიაზე მოქმედ მე-2 პოლონურ კორპუსში. 1927 წლის ბოლოს კაპიტანია. შემდეგ მსახურობდა გენერალ იუზეფ ჰალერის შენაერთში. პოლოლოკონიკის წინით იყო პოლონელი მსროლელების მე-4 დივიზიის შტაბის უფროსი. 1920 წელს მონაწილეობდა პოლონეთ-ბოლშევიკების ომში. ქვეითა მე-10 დივიზიის შტაბის უფროსი იყო. იმავე წლის ოქტომბერში აქტიურად მონაწილეობდა გენერალ ლუციან უელიგოვსკის მიერ ცენტრალური ლიტვის ტერიტორიის დაკავების ოპერაციაში, ე.წ. „უელიგოვსკის აჯანყება“. 1921-1924 წლებში იყო სამხედრო ატაშე კონსტანტინოპოლში. 1929 წელს გავიდა თადარიგში. კონსტანტინოპოლში ყოფნისას ძალიან აქტიურად თანამშრომლობდა ქართველ პოლიტიკოსებთან და სამხედროებთან (განსაკუთრებით კონსტანტინე გვარჯაღაძესთან და გენერალ ალექსანდრე ზაქარაიძესთან). იყო საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტიური მხარდამჭერი. მის ფონდში ბევრი საინტერესო დოკუმენტი ინახება, რომელიც შეეხება საქართველოსა და ქართველებს.

1921 წლის მარტში საქართველოს ოკუპაციით საბჭოთა რუსეთმა დაასრულა სამხრეთ კავკასიის დაპყრობა. ფორმალურად საქართველო, სომხეთი და აზერბაიჯანი დამოუკიდებელი საბჭოთა რესპუბლიკები იყო. რეალურად ისინი მოსკოვს ემორჩილებოდნენ.

ქართველი ბოლშევიკების ერთ ნაწილს, რომელსაც შემდეგ ნაციონალ-უკლონისტების უწოდეს⁶, შესაძლოა მართლაც ეჯერათ, რომ საბჭოთა საქართველო შეიძლება რეალურად ყოფილიყო დამოუკიდებელი სახელმწიფო თუმცა ეს ამ ჯგუფის წევრთა ილუზია იყო. გარდა იმისა, რომ მოსკოვი არ დაუშვებდა დამოუკიდებელ საბჭოთა საქართველოს (ისევე როგორც საბჭოთა სომხეთსა და საბჭოთა აზერბაიჯანს), ქართველ ბოლშევიკებს არავითარი დასაყრდენი საქართველოში არ ჰქონდათ. მათი ხელისუფლება ემყარებოდა მხოლოდ და მხოლოდ საბჭოთა რუსეთის წითელარმიელთა ხიშტებს. ამის დამადასტურებელი მრავალი დოკუმენტი არსებობს. აი ერთ-ერთი მათგანი. 1921 წლის 21 აგვისტოს თბილისის რევოლუციური კომიტეტის (რეკომის) თავმჯდომარე ლევან ლოლობერიძე⁷ წერდა, „რაც შეეხება გლეხებისა და რკინიგზის, ფაბრიკა-ქარხნებისა და სხვა დაწესებულებათა მუშების დამოკიდებულებას საბჭოთა ხელისუფლებისადმი, მე ვხედავ მზადყოფნას აჯანყებისადმი, რომელიც მენშევიკების მიერ არის პროპაგანდირებული. საქართველოს რეკომის წევრებს უწოდებენ უზურპატორებს, რომლებმაც ძალისმიერი მეთოდით წაართვეს ხელისუფლება საქართველოს პროლეტარიატს. „ის უნდა გადავაგდოთ, გავანადგუროთ“ ასე გაიძახის მოსახლეობა და ჩემთვის ცნობილი გახდა, რომ უახლოეს დღეებში გვემავენ საოცნებო აჯანყების მოწყობას ისე, რომ არ სვამენ კითხვას მოსალოდნელი რეალური შედეგის შესახებ. აჯანყების მიზანია დაანახონ ევროპას არსებული ვითარება – რომ საქართველოს არ სურს ჰყავდეს ძალით თავს მოხვეული საბჭოთა ხელისუფლება და ასევე, ხელი შეუწყონ ჟორდანიას, რამიშვილისა და სხვათა მიერ წარმოებულ მუშაობას“⁸.

საქართველოს ოკუპაციის პირველ ეტაპზე, მოსკოვი საჭიროდ თვლიდა

⁶ ფილიპე მახარაძე, მამია ორახელაშვილი, ბულუ მდივანი, ლადო ღუმბაძე, ლევან ლოლობერიძე და სხვ. ისინი კავკასიაში სტალინისა და ორჯონიკიძის პოლიტიკას დაუპირისპირდნენ. საბოლოოდ ამან შეიწირა კიდევ მათი უმრავლესობა 30-იანი წლების რეპრესიის დროს.

⁷ ლევან ლოლობერიძე (1896-1937) ქართველი ბოლშევიკი. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ სხვადასხვა დროს იყო: თბილისი რეკომის თავმჯდომარე, თბილისი პარტიული კომიტეტის მდივანი, საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე. დააპატიმრეს 1936 წელს. დახვრიტეს 1937 წელს.

⁸ შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (I) ფ. №6. შსს №22313. ტ. 1. გვ. 26-27

შექმნა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის ილუზია. საბჭოთა რუსეთის XI და IX არმიების შემოჭრა საქართველოში უნდა წარმოჩენილიყო არა როგორც ოკუპაცია, არამედ როგორც მხოლოდ ერთი პარტიის ხელისუფლების შეცვლა მეორე პარტიის ხელისუფლებით.

დამოუკიდებლობის ილუზიის შესაქმნელად საჭირო იყო ეროვნული წითელი არმიების შექმნა, რადგან ძნელი წარმოსადგენია დამოუკიდებელი სახელმწიფო საკუთარი არმიის გარეშე. საქართველოს დაპყრობისთანავე დაიწყო საბჭოთა წითელი არმიის შექმნა.

სწორედ ამის შესახებაა საუბარი პოლკოვნიკ ლეონ ბობიციკის მოხსენებითი ბარათში.

პირველ რიგში აღვნიშნავ, რომ ლეონ ბობიციკი მართებულად აფასებს ყოველივე იმას რაც 1920-1921 წლების მიჯნაზე მოხდა სამხრეთ კავკასიაში ოკუპაციად (okupacji Kaukaza).

დოკუმენტის დასაწყისში მართებულად არის აღნიშნული, რომ ეროვნული სამხედრო შენაერთების შემდგომი ბედი დაკავშირებული მოსკოვის მიერ ამ რეგიონში გატარებულ პოლიტიკასთან.

მოხსენებით ბარათში ნათლად არის ნაჩვენები თუ რა სახის დაპირისპირება იყო კომუნისტების ორ ჯგუფს შორის და რა იყო ამის მიზეზი. ერთ ჯგუფს პოლკოვნიკი ბობიციკი უწოდებს კომუნისტ-ნაციონალისტებს (komunistami-nacionalistami). გვარები არა არის დასახელებული, თუმცა ვფიქრობთ, რომ აქ ე.წ. ნაციონალ-უკონისტების წარმომადგენლები უნდა ვიგულისხმოთ. დოკუმენტის თანახმად ეს ჯგუფი მხარს უჭერდა ეროვნული სამხედრო შენაერთების არსებობას. მათ ოპონენტებად დასახელებული არიან რუსი კომუნისტები (komunistami rosjanami). ვფიქრობ „რუსი“ ამ შემთხვევაში უნდა გავიგოთ არა ეროვნების აღმნიშვნელად, არამედ იმ ჯგუფის რომელიც საბჭოთა რესპუბლიკების თუნდაც ფორმალურ დამოუკიდებლობას ეწინააღმდეგებოდა. კავკასიაში ამ ჯგუფის ხელმძღვანელად სერგო ორჯონიკიძე უნდა მივიჩნიოთ, რომლის უკანაც სტალინი იდგა. ძალიან ზუსტია ამ ჯგუფის ბობიციკისეული შეფასება, რომ მათ „მემკვიდრეობით მიიღეს მეფის რუსეთის პოლიტიკა მეზობელ სახელმწიფოებთან და მხარეებთან დამოკიდებულებაში“. ხაზგასმულია, რომ „რუს კომუნისტებს“ ზედმეტად მიაჩნდათ ეროვნული ბრიგადების არსებობა. საბჭოთა რუსეთის რეალური პოლიტიკის გათვალისწინებით, ამ უკანასკნელთა პოზიცია უფრო ლოგიკური იყო.

დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ 1922 წლის ივლისში კავკასიაში ჩამოსული იყო ლევ ტროცკის⁹ მოადგილე სკლიანსკი¹⁰, რათა მოეგვარებინა არსებული კონფლიქტი. მოსკოვიდან ემისრის ჩამოსვლა მოყოლია საქართველოს, სომხეთის და აზერბაიჯანის საბჭოთა რესპუბლიკების მთავრობებისა და ეროვნული სამხედრო შენაერთების წარმომადგენელთა თათბირი. მოხსენებით ბარათში არ არის დაწვრილებით აღწერილი თუ როგორ მიმდინარეობდა თათბირი, მაგრამ წერია თუ რა გადაწყდა – „უარი ითქვას ეროვნულ სამხედრო შენაერთებზე და კავკასია გაკონტროლდეს მხოლოდ კავკასიის ცალკეული არმიით (OKA)“¹¹. საინტერესოა, რომ „დამოუკიდებელი“ საბჭოთა რესპუბლიკების სამხედრო აღმშენებლობის საკითხებს წყვეტდა მოსკოვიდან ჩამოსული, რსფსრს ერთ-ერთი მაღალი სამხედრო ხელმძღვანელი. ესეც კარგად მიუთითებს თუ რეგორი იყო ვითარება რეალურად.

შემდეგ პოლკოვნიკი ბობიცი აღწერს უკვე ქართული წითელი არმიის მდგომარეობას და ხაზს უსვამს, რომ „მიუხედავად ამ დანაყოფის ორწლიანი არსებობისა ორგანიზაციული თვალსაზრისით ის იმყოფება ჩანასახოვან მდგომარეობაში და არ წარმოადგენს ღირებულ რამეს სამხედრო თვალსაზრისით“.

ამას მოსდევს ძალიან საინტერესო და ჩვენი აზრით, ამ დოკუმენტის ყველაზე მნიშვნელოვანი ინფორმაცია. ირკვევა, რომ სოციალ-დემოკრატიული პარტიის საქართველოში დარჩენილი წევრები, რომლებსაც სამხედრო ატაშე მენშევიკებს უწოდებს, აგიტაციას ეწოდნენ ქართულ წითელ ჯარში გასაწევრიანებლად. მათ იმედი ჰქონდათ, რომ ამ ქართულ შენაერთს საჭირო მომენტში სწორედ ბოლშევიკების წინააღმდეგ გამოიყენებდნენ.

უნდა აღინიშნოს რომ ანტისაბჭოთა მოძრაობის ხელმძღვანელებს მართლაც ჰქონდათ მსგავსი გეგმა ანუ ქართული წითელი არმიის შენაერთე-

⁹ ლევ ტროცკი (1879-1940) ბოლშევიკების ერთ-ერთი ლიდერი. სხვადასხვა დროს იყო: რსფსრ-საგარეო საქმეთა კომისარი, სსრკ-ს სამხედრო და საზღვაო საქმეთა კომისარი. წითელი არმიის ერთ-ერთი ორგანიზატორი. 1922 წელს ტროცკის იყო რსფსრ-ს სამხედრო რევოლუციური საბჭოს თავმჯდომარე. 1927 წელს გაათავისუფლეს ყველა თანამდებობიდან. 1929 წელს გააძევეს სსრკ-დან. მოკლა მეხიკოში საბჭოთა სპეცსამსახურის აგენტმა.

¹⁰ ეფრამ სკლიანსკი (1892-1925) (დოკუმენტში წერია შკლანსკი – Szklanski) ტროცკის უახლოესი თანამებრძოლი. რსფსრ-ს სამხედრო რევოლუციური საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე

¹¹ კავკასიის ცალკეული არმია (Отдельная Кавказская армия) შეიქმნა 1921 წლის მაისში საბჭოთა რუსეთის XI არმიის ბაზაზე. მისი ნაწილები დისლოცირებული იყო საქართველოში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში. ასევე ჩრდილოეთ კავკასიაში: დაღესტანში, ჩეჩნეთში, ინგუშეთში და ოსეთში. შტაბი მდებარეობდა თბილისში. 1935 წლის მაისში მის ბაზაზე ჩამოყალიბდა ამიერკავკასიის სამხედრო ოლქი (Закавказский военный округ).

ბის გამოყენება ანტისაბჭოთა აჯანყებისას. ამიტომ ბუნებრივია, რომ ამ შენაერთებში საკუთარი მოძრებების ყოლა მათთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელი იყო.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ქართველი გენერლებისა და ოფიცრების ნაწილმა სამხედრო სამსახური ქართულ წითელ ჯარში განაგრძო. მათგან ნაწილი თავიდანვე ჩაება ანტისაბჭოთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში. ასეთები ან საბჭოთა რეპრესიებს შეეწირნენ ან მალევე დატოვეს წითელი არმია და ემიგრაციაში წავიდნენ. ისეთებიც იყვნენ ბოლომდე ერთგულად რომ იმსახურეს წითელ ჯარში.

არსებობს ცნობა, რომ 1921 წლის მარტში, ბათუმში შედგა ქართველი პოლიტიკოსებისა და სამხედროების შეხვედრა. „მოლაპარაკების შედეგად გადაწყდა – ქართველ ოფიცრებსა და ჯარისკაცებს უნდა განეგრძოთ საბჭოთა ჯარში სამსახური. როგორც უნდა მოეხერხებინათ, რომ მოჩვენებითი ერთგულებით მარალი თანამდებობები ჩაეგდოთ ხელში, რათა საჭირო დროს ქართული სამხედრო ძალები მათ ხელში ყოფილიყო¹².“

ანტისაბჭოთა აჯანყებისას რომ ნამდვილად იგეგმებოდა ქართული წითელი ჯარის გამოყენება ამას ადასტურებს 1922 წელს კონსტანტინოპოლში პოლიტიკური კომისიის წინაშე მოხსენება, მომავალი აჯანყების გეგმის შესახებ, ჯერ ვალიკო ჯუღელის¹³, ხოლო შემდეგ გენერალი ალექსანდრე ზაქარიადის¹⁴, მიერ წაკითხული მოხსენებები¹⁵“

¹² გ. საითიძე, ქაიხოსრო (ქაქუცა) ჩოლოყაშვილი. თბ. 2012. გვ. 25

¹³ ვალიკო ჯუღელი (1887-1924) სახალხო გვარდიის ერთ-ერთი შემქმნელი და ფაქტობრივი მეთაური. გამოირჩეოდა საოცარი პირადი ვაჟკაცობით. მონაწილეობდა 1918-1921 წლების თითქმის ყველა სამხედრო ოპერაციაში. 1921 წელს წავიდა ემიგრაციაში. საქართველოში დაბრუნდა 1924 წელს ანტისაბჭოთა აჯანყების სახელმძღვანელოდ. 6 აგვისტოს დააპატიმრეს. აჯანყების დაწყების შემდეგ 30 აგვისტოს დახვრიტეს.

¹⁴ ალექსანდრე ზაქარიადე (1884-1957) იყო რუსეთ-იაპონიისა და პირველი მსოფლიო ომების მონაწილე. 27-ე საარმიო კორპუსის შტაბის დავალებათა ოფიცერი. 1917 წლის თებერვლიდან ასრულებდა ლიტვიელთა მე-2 მსროლელი ბრიგადის შტაბის უფროსის მოვალეობას. 1917 წლის ნოემბერში, საქართველოში დაბრუნების შემდეგ, იყო საქართველოს ეროვნული საბჭოს სამხედრო სექციის ხელმძღვანელი. 1918 წლის დასაწყისში ქართული კორპუსის შტაბის უფროსია. შემდეგ მუშაობდა საქართველოს შეარაღებული ძალების გენერალური შტაბში. 1919 წელს მიენიჭა გენერლის წოდება და დაინიშნა გენერალური შტაბის უფროსად. ამ თანამდებობაზე იყო საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციამდე. 1921 წელს, ემიგრაციაში წასვლის შემდეგ, მცირე ხანს იმყოფებოდა სტამბულში, საიდანაც გადავიდა პოლონეთში. დაამთავრა პოლონეთის უმაღლესი სამხედრო სკოლა. 1923 წლიდან პოლონეთის არმიის ბრიგადის გენერალია. 1927 წელს მიენიჭა დივიზიის გენერლობა. 1939 წელს ტყვედ ჩაუვარდა გერმანელებს, თუმცა მალევე გაათავისუფლეს. მეორე მსოფლიო ომის დასასრულს საცხოვრებლად გადავიდა საფრანგეთში. იყო პარიზის ქართული სათვისტომოს წევრი.

თუ რა საფრთხეს შეიცავდა ქართულ წითელ ჯარში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შეიარაღებული ძალების გენერლებისა და ოფიცრების სამსახური, ამას თავად ბოლშევიკებიც ხვდებოდნენ. ზემოთ უკვე ნახსენები ლევან ლოლობერიძე იმავე წერილში წერდა, „ზემოთქმულს დიდი მნიშვნელობის მქონე გარემოებაც დაერთო – ქართული სამხედრო ნაწილების ორგანიზაცია, რომლის წევრებიც ძველი ოფიცრები გახდნენ; ბრიგადებისა და არმიის ჩამოყალიბების მიზნით გენერლების – წულუკიძის, ციციანოვისა და ანდრონიკოვის, ასევე თავადებისა და ძველი რეჟიმის კადრების მიწვევამ დაანახა მოსახლეობას, რომ მოკლე დროში აღდგენილი იქნებოდა მისი ეროვნული არმია. თავისთავად ცხადია, რომ ნიკოლოზის დროინდელმა თანამებრძოლებმა ძველი თანამშრომლები მიიწვიეს, მაგალითად, ქართული არმიის შტაბის მეთაურად დანიშნული იქნა ყოფილი პოლკოვნიკი გელევანოვი, მენშევიკების მთავრობის გენშტაბის ოპერატიული სექციის უფროსი და სამხედრო მინისტრის თანაშემწის ნათესავი; I პოლკის მეთაურად დაინიშნა ყოფილი პოლკოვნიკი მაჭავარიანი, რომელიც საკუთარ თანაშემწესთან, ყოფილ მაიორ უთნელოვთან ერთად ეწეოდა მენშევიკურ პროპაგანდას მისდამი დაქვემდებარებულ მეთაურთა შემადგენლობას შორის; ქართულ შტაბში მომუშავე ყოფილი ოფიცერი ძაგანია და სხვები. პროპაგანდამ, რომელიც სამხედრო მეთაურებსა და საბჭოთა დაწესებულებების მუშაკთა შორის წარმოებდა და რომელიც ოფიციალურად აცხადებდა, რომ „ჩვენ თავს ვიკავებთ აუცილებელი აღმშენებლობისგან და ველით სახელისუფლებო კურსის ცვლილებას“, აი, ამ პროპაგანდამ თავისი როლი შეასრულა“¹⁶.

პოლკოვნიკ ბობიციკის ბარათიდან ირკვევა, რომ არსებულ საფრთხეს – ქართულ წითელ ჯარში „არაკეთილსაიმედო“ პირების მოძრავლებას – გრძნობდა საბჭოთა ხელისუფლებაც. ამიტომ მსურველებს უვადო შევებულებას აძლევდა და აფერხებდა ეროვნული შენაერთების განვითარებას.

როგორც ირკვევა განსხვავებული იყო საბჭოთა ხელისუფლების დამოკიდებულება სომხური და აზერბაიჯანული ეროვნული შენაერთებისადმი. ისინი ხელისუფლებისთვის ნაკლებ საშიშროებას წარმოადგენდნენ. თუმცა დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ ენვერ ფაშას¹⁷ მოძრაობის გაფართოებამ,

¹⁵ შ. ვადაჭკორია, ქართული ემიგრაცია და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა საქართველოში (1921-1990). თბ. 2018 გვ. 424-449.

¹⁶ შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (I) ფ. №6. შსს №22313. ტ. 1. გვ. 26-27

¹⁷ ენვერ ფაშა (1881-1922) ოსმალეთის იმპერიის სამხედრო და პოლიტიკური მოღვაწე. „ახალგაზრდა თურქთა“ მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი. სამხედრო მინისტრი პირველი მსოფ-

რომელსაც საბჭოთა ხელისუფლება ბოლომდე არ ენდობოდა, შეასუსტა ნდობა აზერბაიჯანული ეროვნული ბრიგადისადმი. ავტომატურად შემცირდა მისადმი მხარდაჭერაც. ეს საბჭოთა ხელისუფლების ბუნებრივი რეაქცია იყო. თუ ქართველებს შეიძლება გამოეყენებინათ ეროვნული ბრიგადა საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ, იგივე შეეძლო ენვერ ფაშასაც.

როგორც ჩანს, ეროვნული სამხედრო შენაერთებიდან საბჭოთა ხელისუფლებას ყველაზე ნაკლებ საშიშად სომხურ ბრიგადას მიიჩნევდა. თუმცა მის განვითარებას ხელს უშლიდა ეროვნული კადრების ნაკლებობა. უნდა აღინიშნოს, რომ 1918-1921 წლებში, სამი კავკასიური რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის პერიოდში, ყველაზე ძლიერი ქართული ჯარი იყო. ამას ბევრი მიზეზი ჰქონდა და ერთერთი იყო გენერლებისა და ოფიცრების პირადი შემადგენლობის პროფესიონალიზმი. აზერბაიჯანული და სომხური არმიები მათ დიდ დანაკლისს განიცდიდა. ამიტომ აზერბაიჯანულ არმიაში ბევრი ქართველი გენერალი და ოფიცერი მსახურობდა (აბელ მაყაშვილი, სიღამონ ერისთავი, თუმანიშვილი, კარგარეთელი, ლორთქიფანიძე და სხვ), სომხურში კი – რუსი ოფიცრები ჰყავდათ. ჯერ კიდევ 1919 წელს გენერალი ილია ოდიშელიძე წერდა, რომ სომეხი ოფიცრების ნაწილი ფრონტზე ყოფნას თბილისში ჯდომას არჩევდა, ხოლო სომხურ ეროვნულ შენაერთებში რუსი ოფიცრები მსახურობდნენ¹⁸.

დოკუმენტის ბოლოს პოლკოვნიკი ბობიციკი აკეთებს სამ მნიშვნელოვან დასკვნას. პირველი – ეროვნული სამხედრო შენაერთების არსებობას აზრი არ აქვს, რადგან მოსკოვმა „დაიწყო კავკასიის რუსეთთან სრული შეერთების პოლიტიკა“ ანუ საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის საბჭოთა რესპუბლიკების ფაქტობრივი ოკუპაცია და ანექსია. ასეთ ვითარებისას კი ცხადია სამხრეთ კავკასიაში რუსეთის წითელი არმიის შენაერთები იდგებოდნენ. ამიტომ ეროვნული შენაერთების განვითარებაც არ შედიოდა კრემლის გეგმებში და ისინი რჩებოდნენ ჩანასახოვან მდგომარეობაში. მეორე – ეროვნული შენაერთების შენარჩუნება ხდებოდა დროებით რადგან: შეიქმნას

ლიო ომის დროს. პანთურქიზმის იდეის ერთერთი მხარდამჭერი. 1920 წელს ჩავიდა მოსკოვში. ერთი ხანობა საბჭოთა ხელისუფლება ორჭოფობდა თუ ვისთვის დაეჭირა მხარი ქემალისტისთვის (ათათურქი) თუ ენვერისტისთვის. საბოლოოდ კრემლში ქემალის მხარდაჭერა გადაწყვიტეს და 1921 წლის ბოლოს ენვერი ბუხარაში გაგზავნეს, სადაც ის მალევე ანტისაბჭოთა ძალებს დაუკავშირდა და მათ მხარესაც გადავიდა. დაიღუპა სამხედრო შეტაკებისას 1922 წლის 4 აგვისტოს ტაჯიკეთში.

¹⁸ საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 1969, ანაწერი 4, საქმე №8

ილუზია, რომ საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის საბჭოთა რესპუბლიკები დამოუკიდებელი სახელმწიფოებია და ყავთ საკუთარი ჯარი (დამოუკიდებელი სახელმწიფო ჯარის გარეშე წარმოუდგენელია); ადგილობრივ კომუნისტებს ჰქონდეთ ნაციონალისტური არგუმენტი სამხრეთ კავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების დამოუკიდებლობის შესახებ კამათისას. „ადგილობრივ კომუნისტებში“, ჩემი აზრით, უმთავრესად ქართველი კომუნისტები უნდა იგულისხმებოდნენ. ამას ადასტურებს დოკუმენტში ხაზგასმული ფრაზა, რომ ნაციონალისტური არგუმენტი ჭირდებოდათ სწორედ მენშევიკებთან კამათისას. მენშევიკებთან ანუ ქართველ სოციალ-დემოკრატებთან კამათი კი ცხადია ქართველ კომუნისტებს ექნებოდათ. მესამე – ალბათ ყველაზე მნიშვნელოვანი. ანტისაბჭოთა აჯანყების შემთხვევაში ამ ეროვნულ ბრიგადებს, მიუხედავად იმისა, რომ არიან „ჩანასახოვან“ მდგომარეობაში და არ წარმოადგენენ ღირებულ რამეს სამხედრო თვალსაზრისით, შეუძლიათ მაინც ითამაშონ მნიშვნელოვანი როლი და გახდნენ რეალურად ეროვნული ჯარის შექმნის ბაზა. სწორედ ამიტომ ადარებს პოლკოვნიკი ბობიცი მათ პოლონეთის ვერმას¹⁹.

დოკუმენტის ბოლოს პოლკოვნიკი ბობიცი აღნიშნავს, რომ მისი მიზანი ძირითადად ქართული ეროვნული ბრიგადის მიმოხილვა იყო ისე კი სამივე ეროვნული ბრიგადა მეტ-ნაკლებად ერთნაირიაო, დასძენს პოლკოვნიკი.

შესაძლოა სამხრეთ კავკასიის სამივე საბჭოთა რესპუბლიკის ეროვნული ბრიგადა მეტ-ნაკლებად მართლაც ერთნაირი იყო, მაგრამ ამ დოკუმენტიდანაც ჩანს და რეალურადაც ასე იყო, რომ მათ შორი ყველაზე ძლიერი სამხედრო შენაერთის მაინც ქართული წითელი ბრიგადა წარმოადგენდა.

საინტერესოა ერთი მოკლე ცნობა საქართველოს შესახებ რომელიც მოიპოვება გენერალური შტაბის მაიორის თადეუშ შხაეტხელის²⁰ მიერ სამ-

¹⁹ პოლონეთის ვერმასტი ეწოდებოდა სამხედრო შენაერთს, რომელიც შეიქმნა ვარშავის საგენერალ-გუბერნატოროში 1917 წელს ავსტრია-უნგრეთის ინიციატივით. 1918 წლის 11 ნოემბერს პოლონეთის რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ გახდა პოლონეთის არმიის შექმნის ერთ-ერთი საფუძველი.

²⁰ თადეუშ შხაეტხელი (1881-1971) პოლონეთის არმიის პოლკოვნიკი, დიპლომატი, პრომეთისტული მოძრაობის ერთ-ერთი დამაარსებელი და აქტიური მხარდამჭერი. პირველი მსოფლიო ომის დროს მსახურობდა პოლონურ ლეგიონებში. 1919 წლიდან პოლონეთის გენერალური შტაბის II განყოფილების თანამშრომელია. 1922-1923 წლებში გენშტაბის II განყოფილების დოკუმენტაციის სექციის ხელმძღვანელი. 1924-1926 სამხედრო ატაშე ანკარაში. 1926-1929 გენშტაბის II განყოფილების უფროსი. 1929-1930 მსახურობდა პოლონეთის საელჩოში პარიზში. 1935-1938 პოლონეთის სემის დეპუტატია. 1939-1944 იმყოფებოდა რუმინეთში, შემდეგ თურქეთში, ეგვიპტეში და 1947 წლიდან ინგლისში.

ხედრო მინისტრისადმი გაგზავნილ მოხსენებით ბარათში. მოხსენებითი ბარათი შდგენილია 1922 წლის 26 დეკემბერს და ეხება ლოზანის საემშვიდობო კონფერენციას²¹. ამ დოკუმენტში სხვა საკითხებთან ერთად განხილულია კავკასიის სახელმწიფოების მდგომარეობაც. საქართველოზე წერია შემდეგი: „საქართველოში ეროვნული ცნობიერება ძალიან ძლიერად არის განვითარებული და დაფუძნებულია დიდებულ (მშვენიერ) ტრადიციებზე. ადამიანები რომლებიც ხელისუფლებაში იყვნენ, როგორცაა მაგ. ჟორდანიას წარმოადგენდნენ ძლიერ პიროვნებებს, გააჩნდათ პასუხისმგებლობის მაღალი გრძნობა და ეროვნული სიამაყე. ჯარი, ავტორიტეტული მოსაზრებების (თვალსაზრისი) თანახმად, აღმოჩნდა მამაცი და მაღალი ზნეობრივი ღირებულებების მქონე. საქართველოს მმართველობის სისუსტე იყო მხოლოდ ის, რომ ძალიან დიდი რწმენა ჰქონდათ საგარეო დახმარების, რომელიც მათ ვერ მიიღეს“²². ვფიქრობ ამ მოკლე ცნობაში რამდენიმე საინტერესო თეზისი: ნოე ჟორდანიას დახასიათება, საქართველოში ძლიერი ეროვნული ცნობიერების არსებობა, ქართული ჯარის შეფასება. შინტერესოა მოსაზრება, რომ ქართველ პოლიტიკოსებს საგარეო დახმარების დიდი რწმენა ჰქონდათო. ვფიქრობ გარკვეულწილად მართებული შენიშვნაა. ჩემი აზრით, მსგავსი მდგომარეობა იყო 1921 წლის შემდგომაც, როდესაც ემიგრაციაში მყოფი ქართველი პოლიტიკური თუ სამხედრო მოღვაწეები ზედმეტად დიდი იმედებს ამყარებდნენ ევროპის სახელმწიფოების დახმარებაზე.

პოლონეთის გენერალური შტაბის II განყოფილება სხვა საკითხებთან ერთად ხელმძღვანელობდა დაზვერვასა და კონტრდაზვერვას. საინტერესოა თადეუმ შხაეტზელის, რომელიც პოლონეთის სადაზვერვო სასაზურების შექმნის პირველივე დღიდან აქტიურად იყო ჩართული მათ საქმიანობაში, წერილი გაგზავნილი პოლკოვნიკ ლეონ ბობიციკისადმი 1923 წლის 3 ივლისს.

²¹ კონფერენცია ლოზანაში მიმდინარეობდა 1922 წლის 20 ნოემბრიდან 1923 წლის 24 ივლისამდე. მას ესწრებოდნენ: დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთის, იტალიის, საბერძნეთის, რუმინეთის, სერბების ზორვატებისა და სლოვენელების სამეფოს, სსრკ-ის, იაპონიის, აშშ-სა და თურქეთის წარმომადგენლები. განიხილეს: თურქეთთან სამშვიდობო ხელშეკრულების დადება და შავი ზღვის სრუტეების (დარდანელი და ბოსფორი) საკითხი. სრუტეების საკითხზე მიღებული კონკრეტული შედეგოში გადაისინჯა 1936 წელს, მონტრეს კონფერენციაზე.

²² პოლონეთის ახალი ისტორიის არქივი „Archiwum Akt Nowych“ ფონდი 1190, საქმე 616-27, გვ. 466. „W Gruzji świadomość narodowa jest bardzo silnie rozwinięta i oparta o wspaniałe tradycje. Ludzie, którzy byli u władzy jak n.p[. Zordanja, to postaci silne o wysoko rozwiniętym poczuciu odpowiedzialności i dumy narodowej. Armja, według opinji bardzo miarodajnych, okazała się bitną i posiadającą wysokie wartości moralne. Słabością sfer kierowniczych Gruzji była tylko zbyt silna wiara w pomoc zzewnątrz, która ich zupełnie zawiodła“.

წერილის მთავარი ინფორმაციაა, რომ პოლონეთი ქართველებს გადასცემს რადიომიმღებ სადგურს, რომლითაც საქართველოში უნდა ყოფილიყო შემოტანილი და აწყობილი. მისი ამუშავების შემდეგ ქართველებს შეეძლებოდათ რადიოდაზვერვა ანუ საბჭოთა წითელი არმიის და მასთან დაკავშირებული სტრუქტურების რადიოგადაცემების მიღება. ცხადია შემდეგ მოხდებოდა დაშიფრული ინფორმაციის გაშიფრვა. ამისთვის საგანგებოდ იგზავნებოდა საბჭოთა რადისატელეფონო სადგურების მიერ გამოყენებული შიფრი. როგორ უნდა მომხდარიყო რადიოსადგურის საბჭოთა საქართველოში შემოტანა ეს წერილიდან არ ჩანს.

ცხადი ხდება, რომ რადიომიმღები სადგურის საკითხი ქართულ პოლიტიკურ და სამხედრო ემიგრაციასთან განხილული იყო კონსტანტინოპოლში 1922 წლის სექტემბერში. ამ მიზნით ვარშავიდან გამოგზავნილი იყო კაპიტანი კოვალევსკი. კონკრეტულად ვინ მონაწილეობდა ქართული მხრიდან უცნობია.

მოსმენა უნდა განხორციელებულიყო ჩრდილოეთ და სამხრეთ კავკასიის მასშტაბით. მასალები საბოლოოდ უნდა გაგზავნილიყო პოლონეთის გენერალური შტაბის II განყოფილებაში, პოლკოვიკ ბობიციკის მეშვეობით. ვინ და როგორ მიაწოდებდა ამ მასალებს საქართველოდან კონსტანტინოპოლში მყოფ პოლონეთის რესპუბლიკის სამხედრო ატაშეს გაურკვეველია.

საინტერესოა წერილში დაცული კიდევ ორი ინფორმაცია. პირველი – პოლონეთის სამხედრო ხელმძღვანელობა შესაძლებლად თვლიდა თანამშრომლობას „ქაურ ორგანიზაციასთან“ ანუ საქართველოში არსებულ რომელიმე ორგანიზაციასთან. მეორე – ამ თანამშრომლობის პრინციპები უნდა შეემუშავებინა პოლკოვნიკ ბობიციკის და შემდეგ გაეცნო საკუთარი ხელმძღვანელობისთვის.

თუმცა წერილში დასახელებულია ერთი პირობა, რომლის შესრულების შემდეგაც იყო შესაზღვრელი თანამშრომლობის საკითხის განხილვა. ქართველებს უნდა მიეღოთ რადიომიმღები სადგური, აეწყოთ ის და დაეწყოთ რადიოდაზვერვა. სავარაუდოდ ამით პოლონეთის სამხედრო ხელმძღვანელობა დარწმუნდებოდა რომ ქართულ ორგანიზაციას რეალურად შეეძლო მოქმედება და გააჩნდა გარკვეული ძალა და შესაძლებლობები.

რა საკითხზე შეიძლება ეთანამშრომლათ პოლონეთის გენერალურ შტაბს და ქართულ ორგანიზაციას? სამხედრო საკითხებზე ანუ პოლონეთის სამხედრო ხელმძღვანელობას და ზოგადად პოლონეთის ხელისუფლებას

გარკვეული სახის სამხედრო დახმარება უნდა გაეწია ქართული ორგანიზაცი- ისთვის. პოლონეთის არქივში დაცული სხვა დოკუმენტები ადასტურებენ რომ ამ მიმართულებით მიმდინარეობდა მოლაპარაკებები (მაგ. კონსტანტინე გვარ- ჯალაძე პირადად იყო ვარშავაში ჩასული და შეხვედრები ჰქონდა გენერალუ- რი შტაბის II განყოფილებაში). დოკუმენტებიდან ისც ირკვევა, რომ პოლო- ნეთის გენერალური შტაბი რეალურად განიხილავდა საქართველოში გარკ- ვეული სახის სამხედრო დახმარების გამოგზავნას და სათანადო მარშრუ- ტების საკითხიც კი განიხილებოდა.

გასაკებია, რომ კონსტანტინოპოლში პოლონელებმა ურთიერთობა დაამყარეს იქ ემიგრაციაში მყოფ ქართველ პოლიტიკურ და სამხედრო მოლ- ვაწევებთან, მაგრამ საინტერესოა რას წარმოადგენდა ის „ქართული ორგანი- ზაცია“, რომელიც საქართველოში მოქმედებდა და რომელსაც ეს რადიომიმღები სადგური ეგზავნებოდა. სავარაუდოდ ეს უნდა იყოს საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი და ნაკლებად სამხედრო ცენტრი.

კაპიტან კოვალევსკის ქართველებთან შეხვედრის შემდეგ პოლურმა მხარემ დაიწყო რეალური მომქმედება. წერილიდან ირკვევა, რომ 1922 წლის 7 ნოემბერს მოხდა გარკვეული ინფორმაციის გაცვლა გენერალურ შტაბსა და კონსტანტინოპოლში მყოფ სამხედრო ატაშეს შორის.

მოვლენათა შემდგომ განვითარებაზე ინფორმაციას გვაწვდის მეორე წე- რილი, რომელი 1923 წლის 25 სექტემბრით თარიღდება. ამჯერად ინფორ- მაცია იგზავნება კონსტანტინოპოლიდან ვარშავაში.

წერილიდან ცხადი ხდება, რომ 1923 წლის 15 სექტემბერს (პირველი საუბრიდან ერთი წლის შემდეგ) რადიო სადგური გადაეცა ქართველების წარმომადგენელს კონსტანტინე გვარჯალაძეს (შეადლოა გვარჯალაძე მონაწი- ლეობდა კაპიტან კოვალევსკისთან შეხვედრაშიც. კიდევ ერთი მონაწილე ამ შეხვედრისა ჩვენი აზრით უნდა ყოფილიყო სამხედრო და შესაძლოა გენერა- ლი ალექსანდრე ზაქარიაძე. ასეთ ვარაუდს იმიტომ გამოვთქვამ, რომ ზაქა- რიაძე აქტიურად მონაწილეობდა პოლონელებთან გამართულ სხვა შეხვედ- რებში).

წერილიდან ირკვევა, რომ რადიოსადგური უკვე გაიგზავნა საქართვე- ლოში. ადგილი სადაც ის იმუშავებს ლეონ ბობიციკი ვერ ასახელებს, რადგან ეს ადგილი ქართველებს თავად უნდა შეეჩიათ. სავარაუდოდ წინასწარ არ იყო განსაზღვრული ადგილი ან თუნდაც ადგილები და ეს საკითხი ქართვე-

ლებს თავად უნდა გადაეწყვიტათ. ეს სრულიად ბუნებრივია. საზღვარგარეთიდან ძნელი იქნებოდა სათანადო ადგილის განსაზღვრა. ადგილის შერჩევაში ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი უსაფრთხოება იქნებოდა.

ცხადია ქართველებს ყავდათ სპეციალისტი ვინც რადიოსადგურს ააწყობდა. თუმცა პრობლემის წარმოქმნის შემთხვევაში პოლკოვნიკი ბობიციკი ვარაუდობდა უკვე პოლონელი სპეციალისტის გამოშვებას საქართველოში რუსეთის გავლით. ამისთვის მხოლოდ ნებართვას ითხოვდა.

ამ წერილში ლეონ ბობიციკი ასახელებს თუ ვის გადაეცა რადიოსადგური, ეს არის „აჯანყების ხელმძღვანელი შტაბი (ze sztabem Dowodztwa Powstanczego)“. 1923 წლის სექტემბერში ასეთი ორგანიზაცია მხოლოდ „დამოუკიდებლობის კომიტეტი იყო (სამხედრო ცენტრის წევრები საბჭოთა ხელისუფლებამ 1923 წლის 21 მაისს დახვრიტა და ამ ორგანიზაციამ არსებობა შეწყვიტა).

ააწყვეს თუ არა ქართველებმა რადიოსადგური და დაიწყეს რადიოდაზვერვა დანამდვილებით რთული სათქმელია. არის კიდევ ერთი საინტერესო ცნობა. 1924 წლის 8 ივლისს პოლკოვნიკი ბობიციკი წერილს უგზავნის პოლონეთის გენერალური შტაბის უფროსს და აწვდის ინფორმაციას საქართველოში დაგეგმილი აჯანყების მზადების შესახებ. ამ წერილში არის ერთი წინადადება – ჩვენი რადიოსადგური მალე დაიწყებს მუშაობას²³. რთული სათქმელია აქ იგულისხმება ქართველებისთვის 1923 წლის 15 სექტემბერს გადაცემული რადიოსადგური თუ სხვა. ვფიქრობ რომ ეს კონსტანტინე გვარჯალაძისათვის გადაცემული რადიოსადგური უნდა იყოს. აეთ შემთხვევაში გამოდის, რომ ქართველებს საკმაოდ დიდი დრო (რვა თვე) დაჭირდათ რადიოსადგურის საქართველოში გადასატანად და ასაწყობად.

რადიოდაზვერვისთვის საჭირო ერთი რადიოსადგურის გადმოცემა შესაძლოა არც ჩავთვალოთ ძალიან დიდი მოვლენად, თუმცა ეს რეალური დახმარების კონკრეტული ფაქტია. საიდანაც, ჩემი აზრით, შესაძლოა ორი დასკვნის გაკეთება. პირველი – პოლონური მხარე რეალურად ეხმარებოდა ქართველებს შესაძლებლობებს ფარგლებში და იმ დროს არსებული ვითარების გათვალისწინებით. ბუნებრივია, რომ სამხრეთ კავკასიაში რადიოდაზვერვის შედეგად მოპოვებული ინფორმაცია პოლონეთის სამხედრო ხელისუფლებისთვისაც მნიშვნელოვანი იყო, ამიტომაც ითხოვდნენ მასალის ვარშავაში გადაგზავნას. რადიომიმღები სადგურის ქართველებისათვის გადმოცემა გარკვეულ-

²³ Pawel Libera, *II Rzeczpospolita wobec ruchu prometejskiego*. Warszawa 2013. გვ. 133.

წილად პლონეთის ინტერესებშიც იყო. არა მხოლოდ ინფორმაციის მოპოვების გამო. ეს ამავე დროს ანტისაბჭოთა მოძრაობის მხარდაჭერა და სსრკ-ის წინააღმდეგ ბრძოლისა ერთი ეპიზოდი იყო. პოლონეთს კი მუდამ აშფოთებდა მისი აღმოსავლელი მეზობლის აგრესიულობა. მაგრამ უნდა ვაღიაროთ, რომ სადაზვერვო ინფორმაციის მოპოვება ქართველებისთვისა უადესად მნიშვნელოვანი იყო და ალბათ, უფრო მნიშვნელოვანი ვიდრე პოლონელებისთვის. მით უმეტეს დიდი ანტისაბჭოთა აჯანყებისათვის მზადებისას. მეორე – რადიომიმღები სადგურის გადმოცემა ადასტურებს, რომ ემიგრაციაში მყოფმა ქართველმა პოლიტიკოსებმა და სამხედროებმა მართებული ნაბიჯი გადაგეს, როდესაც პოლონეთთან დაიწყეს აქტიური თანამშრომლობა.

ის რომ პოლონეთი საკმაოდ დაინტერესებული იყო ანტისაბჭოთა მოძრაობის გააქტიურებით საბჭოთა კავშირში ადასტურებს მოკლე ამონარიდი პოლონეთის გენერალური შტაბის უფროსისი, დივიზიის გენერალ შტანისლავ ჰალერის²⁴ წერილიდან სამხედრო ატაშესადმი კონსტანტინოპოლში. გენერალი ჰალერი მოითხოვს დამატებით ინფორმაციას კავკასიასა და შუა აზიაში მიმდინარე ანტისაბჭოთა მოძრაობის შესახებ. წერილი დაწერილია 1923 წლის 6 სექტემბერს. ის სამი ნაწილისგან შედგება. ორი ეხება შუა აზიას და ერთი კავკასიას. გენერალი ჰალერი წერს, „ოფიციალური ბოლშევიკური წყაროები გვაწვდიან ცნობებს მემბოხეთა მოძრაობის შესახებ, რომელიც წარმოიშვა კავკასიასა და თურქესტანეთში ამა წლის ივნისისა და ივლისის პერიოდში. 1. კავკასიაში წითელი არმიის ჯარების ძლიერი მოქმედებების შედეგად მოხდა ვითარების დამშვიდება, როგორც საქართველოში (გურიის მხარე), ასევე ოზურგეთის რაიონში და აზერბაიჯანის ტერიტორიაზეც ენვერის ბანდის ლიკვიდაციის შემდეგ. არ არის ინფორმაცია ჩელოკაიევის (Czelokajew) მოქმედების შესახებ, რომელმაც ჩეჩნებისგან დაიწყო თავისი ფილიალის ორგანიზება და დაუკავშირდა გაჩინსკის (Gacynskim). ლორეში (სომხეთი) მოკლეს პოპულარული პარტიზანული ილიენ ლომოვი, ამიტომაც მისმა ბანდამ შეწყვიტა მოქმედება. ტაკ-ალუს (Tak-Alu) ორგანიზაცია, როე-

²⁴ სტანისლავ ჰალერი (1872-1940) პოლონელი სამხედრო მოღვაწე, გენერალი. 1918 წლამდე მსახურობდა ავსტრია-უნგრეთის არმიაში. 1918 წელს, პოლონეთის დამოუკიდებელი სახელმწიფოს აღდგენის შემდეგ დაინიშნა კრაკოვის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსად. მონაწილეობდა ომში საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ 1920 წელს. იბრძოდა ლვოვთან ბუდონის პირველი ცხენოსანი არმიის წინააღმდეგ. 1923-1925 წლებში იყო პოლონეთის არმიის გენერალური შტაბის უფროსი. 1939 წელს ტყვედ ჩაუვარდა საბჭოთა ჯარებს. დახვრიტეს ხარკოვში 1940 წელს.

ლიც ასევე მოქმედებდა სომხეთში, 3 თვის განმავლობაში არაფერს იუწყება საკუთარი თავის შესახებ, ასე რომ იგი შეიძლება ჩაითვალოს დაშლილად ...ზემოაღნიშნული შეტყობინებები უნდა შემოწმდეს დაინტერესებული პირების წრეებში, ხოლო გენერალურ შტაბს უნდა გამოეგზავნოს შეფასება.²⁵“ ვფიქრობ მნიშვნელოვანია, რომ პოლონეთის გენერალური შტაბის უფროსი ინტერესდება საქართველოში არსებული ვითარებით და კონკრეტულად ქაიხოსრო (ქაქუცა) ჩოლოყაშვილის პარტიზანული რაზმის მოქმედებით. ჩვენი აზრით, ეს კიდევ ერთხელ მიანიშნებს პოლკოვნიკ ჩოლოყაშვილისა და მისი რაზმის მნიშვნელობაზე იმ დროს მიმდინარე ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში.

როგორც წარმოდგენილი, ასევე ჩვენს მიერ პოლონეთის ახალი ისტორიის არქივში ნანახი დოკუმენტები ადასტურებდნენ, რომ პოლონეთის სამხედრო და პოლიტიკური ხელმძღვანელობა აქტიურად უჭერდა მხარს ქართველების ბრძოლას თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის. ვეთანხმებით დოქტორ გამაყლიას, რომ ევროპის სახელმწიფოებიდან პოლონეთი ყველაზე მეტად იყო დაინტერესებული კავკასიის დოკუმენტრომელიც რეალურად ფიქრობდა ქართველების დახმარებაზე და როგორც ვნახეთ გარკვეულ ნაბიჯებსაც ღვაძლად ამ მიმართულებით.

²⁵ პოლონეთის ახალი ისტორიის არქივი „Archiwum Akt Nowych“ ფონდი 1191, საქმე ” 33 II (5), გვ. 83-85. „Urządowe źródła bolszewickie podają następujące wiadomości o ruchu powstaczym na Kaukazie i w Turkiestanie w ciągu czerwca i lipca r.b. 1. Na Kaukazie nastąpiło znaczne uspokojenie naskutek silnej akcji oddziałów armji czerwonej, zarówno w Gruzji (okręg Gurji), jak i na terenie powiatu Ozurgetskiego, oraz na terytorjum Azerbejdżanu (w pow. Goryjskim) po zlikwidowaniu bandy Enwera. Niema wiadomości o zaniarach Czelokajewa, który rozpoczął organizowanie swego oddziału z czeczenców i nawiązał kontakt z Gacynskim. W pow. Laryjskim (Armenja) zabito popularnego wśród ludności partyzanta ilję Lomowa, skutkiem czego banda jego obecnie działań swich zaprzestała. Oddział Tak-Alu, który operował również w Armenji, w ciągu 3-ch miesięcy nie dawał o sobie znać, tak, że uważać go można za rozwiązany ... Powiższe wiadomości należy sprawdzić w kolach zainteresowanych i przesłać Sztabowi Generalnemu ocenę“.

დოკუმენტები

1.

ATTACHE WOJSKOWIY Dn. 27/X – 1922 r.

W

KONSTANTINOPOLU

Nr. 866/22

DO

SZEFA

SZTABU

GENERALNEGO

Na L 26853/II Brygady narodowosciowe na Kaukazie.

Los i rozwój gruzińskich, azerbejdzańskich i ormiańskich wojsk narodowych był i jest ściśle związany z kierunkiem polityki Sowietów na Kaukazie.

Od chwili okupacji Kaukazu przez rosyjski Rząd Sowietów, aż do ostatniej, a mianowicie w Lipcu b.r. wiziti Szklanskiego zastępcy Trockiego, koło tej kwestji stała się walka między komunistami – nacionalistami, uważającymi siebie za narodowców łączących się z komunistami Rosjanami którzy odziedziczyli po carskiej Rosji w całej pełni zaborczą, w stosunku do ościennych państw i kresów, politykę. Pierwsi, uważali za konieczne stworzenie czerwonych armii, wyżej wymienionych narodów, natomiast drudzy byli zwolennikami obsadzenia Kaukazu tylko przez czerwoną armję rosyjską.

Dopiero w Lipcu b.r. na naradzie przedstawicieli rządu i wojskowości wymienionych republik, pod przewodnictwem Szklanskiego, definitywnie została ustalona zasada zaniechania dalszego rozwoju jednostek narodowych i obsadzenia Kaukazu przez OKA.

Przedkładam równocześnie szczegółowy stan czerwonej brygady gruzińskiej, przy rozpoczęciu którego należy wywnioskować, iż mimo dwuletniego istnienia tej jednostki, jest ona w stanie zaczątkowo organizacyjnych, nie przedstawiając wartości w sensie bojowym.

Zaznaczam, iż tylko stanowisko zasadnicze stoi na przeszkodzie do jej rozwoju, ponieważ gruzini mienszewicy usilnie prowadzą agitację za wstąpieniem do gruzińskiej czerwonej brygady, widząc dla siebie korzyść w powiększeniu ilości uzbrojonych obywateli gruzińskich, które zwsze pozostaną elementem pewnym dla celów ruchu niepodległościowego – lecz władze sowieckie udzielają zgłaszającym się urlopów bezterminowych, tamując w ten sposób rozwój wzmiankowanej jednostki.

Pierwiej, bolszewicy tolerowali brygady azerbejdzanską i ormiańską, jako mniej niebezpieczna dla ruchu komunistycznego, lecz obecnie cieszy się większym poparciem li tylko brygada ormiańska, a azerbejdzanską po rozszerzeniu się ruchu Enwvera, została sprowadzoną do tegoż samego stanu jak i gruzińską

Mimo popracią władz sowieckich, brigada ormiańska napotiką trudności w dalszym swoim rozwoju, że względu na brak materiału ludzkiego, bo Ormianie zdają sobie sprawę, że ta jednostka bojowa będzie użyta przez Dow. sowieckie przeciwko tatarom i turkom, w konsekwencje czego są dobrze już znane Ormjanom z ich własnego doświadczenia.

Reasumując powyższe, należy przyjsc do wniosku, że istniejące na Kaukazie brygady narodowościowe, sstrzymane w stanie zczatkow jako bluff niepodległości kaukaskich narodów i narazi aż do zmiany zasadniczej polityki, nie mają widokow na dalszy swój rozwój.

Z chwila przyjęcia przez Rząd rosyjski polityki jaknajdalszej unifikacji Kaukazu z Rosją, idea istnienia czerwonych armji kaukaskich narodów, sama przez się stała się nieaktualna i jeżeli ta jednostki nie przedstawiające większej bojowej wartości nie są dotychczas rozwiązane, to tylko że względu na konieczność utrzymania fikcji, a zarazem niechec do narazania sobie komunistow narodów usposobionych ... argumentacji narodów w propagandzie mienszewickiej.

Natomiast te brygady, wrazie akcji powstanczej, mogą stanowic jadrą dla ruchu wojskowego i odegrac te sama rolę, jaka odegrał Wehrmacht w naszej akcji wyzwolenczej.

Narazie przedkładam stan brygady gruzińskiej, co zaś do ormiańskiej i azerbejdzanskiej, to takowe nie są w posiadaniu tutaj, przedstawiciele, ale naogół wszystkie trzy brygady przedstawają się mniej więcej jednakowo.

Zalacznikow

[Bobicki]

Pulkownik Sztabu

Generalnego i

Attache Wojskowy w

Konstantinopolu²⁶

²⁶ პოლონეთის ახალი ისტორიის არქივი „Archiwum Akt Nowych“ ფონდი 1191, საქმე A II 33, გვ. 101-103. გენერალური შტაბის უფროსს. ნომერი 26853/II ეროვნული ბრიგადები კავკასიაში. ქართული, აზერბაიჯანული და სომხური ეროვნული ბრიგადების ბედი და განვითარება.

რება მჭიდროდ იყო და არის დაკავშირებული საბჭოების მიერ კავკასიაში გატარებულ პოლიტიკასთან. რუსეთის საბჭოთა ხელისუფლები მიერ კავკასიის ოკუპაციიდან ბოლო მომენტამდე, ამ წლის ივლისში ტროცკის მოადგილის შკლანსკის ვიზიტამდე, ეს საკითხი იყო ბრძოლის (კამათის) საგანი კომუნისტ-ნაციონალისტებს, რომლებიც თავს თვლიან ნაციონალისტებად და რუს კომუნისტებს, რომლებმაც მემკვიდრეობით მიიღეს მეფის რუსეთის პოლიტიკა მეზობელ სახელმწიფოებთან და მხარეებთან დამოკიდებულებაში, შორის. პირველნი მხარს უჭერდნენ ზემოხსენებული ერების წითელი არმიის შექმნას, ხოლო სხვები მხარს უჭერდნენ კავკასიის ავსებისა მხოლოდ რუსეთის წითელი არმიის მიერ. ასე იყო ამა წლის ივლისამდე. ზემოთ დასახელებული რესპუბლიკების მთავრობებისა და შეიარაღებული ძალების წარმომადგენლების თათბირზე, შკლანსკის ხელმძღვანელობით შეთანხმდნენ პრინციპზე, უარი ითქვას ეროვნულ სამხედრო შენაერთებზე და კავკასია გაკონტროლდეს მხოლოდ კავკასიის ცალკეული არმიით (OKA). ამავე დროს მე წარმოგიდგინებ (აღვიწერთ) ქართული წითელი ბრიგადის დეტალურ მდგომარეობას. დასაწყისში უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად ამ დანაყოფის ორწლიანი არსებობისა ორგანიზაციული თვალსაზრისით ის იმყოფება საწყის (ჩანასახოვან) მდგომარეობაში და არ წარმოადგენს ღირებულ რამეს სამხედრო თვალსაზრისით. მე აღვნიშნავ მხოლოდ მისი განვითარების გზაზე არსებულ ძირითად მომენტებს. ქართველი მენშევიკები აქტიურად აგაიტირებენ ქართულ წითელ არმიაში შესვლაზე. ისინი თავისთვის უპირატესობას ხედავენ შეიარაღებული ქართველების რაოდენობის ზრდაში, რომლებიც ყოველთვის იქნებიან გარკვეული ელემენტი დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში. მაგრამ საბჭოთა ხელისუფლება განმცხადებლებს უვადო შევებულებას აძლევს და ასე აფერხებს ამ სამხედრო ნაწილის განვითარებას. ბოლშევიკები ითმენენ სომხური და აზერბაიჯანული ბრიგადების არსებობას, როგორც ნაკლებად საშიშს კომუნისტური მოძრაობისათვის. ამჟამად უფრო მეტი მხარდაჭერით სარგებლობს სომხური ბრიგადა, აზერბაიჯანული კი ენვერის მოძრაობის გაფართოების შემდეგ ქართული ბრიგადის დონეზე დაყვანილი. საბჭოთა ხელისუფლების მხარდაჭერის მიუხედავად სომხური ბრიგადა თავის შემდგომ განვითარებაში განიცდის სიძინელებს, ადამიანური რესურსის არარსებობის გამო. რადგან სომხებმა კარგად იციან, რომ ამ საბრძოლო ერთეულს საბჭოთა ხელმძღვანელობა გამოიყენებს თათრებისა და თურქების წინააღმდეგ, რისი შედეგიც სომხებმა კარგად იციან საკუთარი გამოცდილებით. ზემოთ თქმულის შეჯამებისას უნდა დავასკვნათ, რომ ეროვნული ბრიგადების არსებობა კავკასიაში ნარჩუნდება ჩანასახოვან მდგომარეობაში, როგორც კავკასიის ხალხების დამოუკიდებლობის ბლევფი და ძირითადი პოლიტიკური ხაზის შეცვლამდე მათ არ აქვთ განვითარების არანაირი პერსპექტივა. როგორც რუსეთის ხელისუფლებამ დაიწყო კავკასიის რუსეთთან სრული შეერთების პოლიტიკა, კავკასიის ხალხების დამოუკიდებელი წითელი არმიების არსებობის იდეა თავისთავად გახდა არააქტუალური. თუ ამ სამხედრო შენაერთების, რომლებიც არ წარმოადგენენ დიდი სამხედრო ძალას, საკითხი ჯერ არ არის გადაწყვეტილი, მხოლოდ იმიტომ რომ გაამყარონ ფიქცია და ამავე დროს არ დატოვონ ადგილობრივი ეროვნული კომუნისტები ნაციონალისტური არგუმენტების გარეშე მენშევიკებთან კამათში. თუმცა ეს ბრიგადები აჯანყების შემთხვევაში შეიძლება იქცნენ სამხედრო ძალის ბირთვად და შეასრულონ იგივე როლი რაც ითამაშე ვერმანტმა ჩვენს გათავისუფლებაში. ამჟამად მე მიმოვიხილავ ქართული ბრიგადის მდგომარეობას. რაც შეეხება სომხურ და აზერბაიჯანულ ბრიგადებს, ისინი არ ექვემდებარებიან აქ წარმომადგენლებს, მაგრამ სამივე ბრიგადა მეტ-ნაკლებად ერთნაირია. [ბობიციკი] გენერალური შტაბის პოლკოვნიკი და სამხედრო ატაშე კონსტანტინოპოლში

2.

MINISTERSTWO SPRAW WOJSKOWYCH Warszawa, dn. 3 VII 1923 r.
(SZTAB GENERALNY) Ściśle Tajne!

Oddział II

№ 11631 Inf. III. D.

Do Attache Wojskowego w Konstantinopolu

Stosiwnie do tamt. pisma Nr. 435/23 z dn. 10/V b.r., w sprawie nadesłania aparatu i instrukcyj radiowywiadowczych dla Gruzinskiej Organizacji Wojskowej (patrz tut. Nr. 28788/II Inf. III.D. z dn 7/XI 1922 r.), w załączeniu przesyłam jeden kompletny odbiornik "Polradio", spis alfabetyczny sygnałów stacyj rtelg. Rosji Sowieckiej i instrukcje dla prowadzenia służby radiowywiadowczej.

W wymienionym sprzęcie technicznym nie przysyłam baterji anodowej. Pożądanem byłoby zakupienie takiej na miejscu.

Zasady pracy radiowywiadowczej tamt. organizacji gruzinskiej były omawiane podczas pobytu kpt. Kowalewskiego w Konstantynopolu we wrześniu 1922 roku.

W uzupełnienie powyższego podaję główne zadania pracy podsłuchowej wymienionej organizacji:

1) Zasadniczy podsłuch winien być kierowany na rejon północno-kaukaski i zakaukaski, obejmując stacje polowe, względnie prowadzące korespondencję ściśle wojskową.

2) Na podstawie materiału podsłuchowego sporządza się schematy łączności polówek i charakterystykę pracy korespondencyjnej tychże.

3) Całkowity materiał podsłuchowy winien być nadsyłany do tut. Oddziału przez Attache Wojskowego w Konstantynopolu.

Materiał powyższy składa się z:

a) dziennika stacyjnego

b) spostrzeżeń własnych (charakterystyka, dane o miejscach postoju polówek, względnie jednostek wojskowych łączności i korespondencję).

Współpraca tamt. placówki ze Sztabem Generalnym może się rozpocząć po zainstalowaniu i zorganizowaniu się stacji radiowywiadowczej gruzinskiej.

Jednocześnie proszę o nadesłanie kopji pokwitowania na aparat odbiorczy i instrukcję, poinformowanie co do organizacji tamt. stacji (obsada, miejsce postoju, rozkład pracy), potrzebach technicznych lub też insrukcyjnych,

niezbędnych do prowadzenia służby radiowywiadowczej i wreszcie o
hajbardziej odpowiadających zasadach współpracy z Oddziałem II Szt. Gen.

W z. Szef Oddziału II Szt. Gen.

SCHATZEL. I.

Major Szt. Gen.²⁷.

²⁷ პოლონეთის ახალი ისტორიის არქივი „Archiwum Akt Nowych“ ფონდი 1191, საქმე A II 33, გვ. 90. სამხედრო ატაშეს კონსტანტინოპოლში. თანახმად ამა წლის 10/V-ის წერილის ნომერი 435/23 საქართველოს სამხედრო ორგანიზაციისთვის აპარატისა და რადიოსადაზვერვო აქმიანობისათვის საჭირო ინსტრუქციების გაგზავნასთან დაკავშირებით (იხილეთ 1922 წლის 7/XI-ის დებემა ნომერი 28788/II იფგ. III.D.) ვაგზავნი: ერთ რადიომიმდებს „Polradio“, საბჭოთა რუსეთის რადიოსატელეგრაფო სადგურების შიფრს და ინსტრუქციას რადიოსადაზვერვო საქმიანობის წარმართვისთვის. აღნიშნულ ტექნიკურ აღჭურვილობაში არ ვაგზავნი ანოდურ ბატარეას (აკუმულატორს). სასურველი იქნებოდა ასეთის შექმნა ადგილზე. რადიოსადაზვერვო საქმიანობის წესები, ქართულ ორგანიზაციასთან განხილული იყო კაპიტან კოვალევსკის კონსტანტინოპოლში ყოფნისას 1922 წლის სექტემბერში. დამატებით ზემოთ ნათქვამთან, ჩამოვთვლი აღნიშნული ორგანიზაციის მიერ განსახორციელებელი მოსმენის მთავარ ამოცანებს: 1) ძირითადად მოსმენა მიმართული უნდა იყოს ჩრდილოეთ კავკასიის რეგიონზე და ამიერკავკასიაზე, სავსე სადგურებისა და ასევე იმათი ჩათვლით, ვინც ახორციელებს მკაცრად სამხედრო მიმოწერას.

2) მოსმენილი მასალის საფუძველზე უნდა შემუშავდეს ლ ცნო ცი პოლ წეკ სქემები და მოხდეს ამ მიმოწერის დახასიათება. 3) მოსმენის მთელი მასალა უნდა გამოიგზავნოს ამ განყოფილებაში, კონსტანტინოპოლში სამხედრო ატაშეს მეშვეობით. ზემოთ ნახსენებ მთელ მასალაში იგულისხმება: ა) სადგურის ყურნალი, ბ) საკუთრივ მოსმენის მასალები (დახასიათება, მონაცემები (სამხედრო ნაწილების კომუნიკაციებისა და მიმოწერის შესახებ). რაც შეეხება იქაური ორგანიზაციის თანამშრომლობას გენერალურ შტაბთან, ეს შესაძლებელია დაიწყოს ქართული რადიოსადაზვერვო სადგურის აწყობისა და ორგანიზაციის შემდეგ. ამავდროულად, გთხოვთ გამოიმგზავნოთ: რადიომიმდები აპარატისა და ინსტრუქციების ქვითრის ასლი, ინფორმაცია იქაური სადგურის ორგანიზაციის შესახებ (პერსონალი, აწყობის ადგილი, სამუშაო გრაფიკი), ასევე თუ რამე საჭიროება იქნება ტექნიკური ან ინსტრუქციული, რომლებიც აუცილებელია რადიოსადაზვერვო საქმიანობის განსახორციელებლად და ბოლოს გენერალური შტაბის II განყოფილებასთან თანამშრომლობისთვის ყველაზე შესაფერისი პრინციპები. გენერალური შტაბის II განყოფილების უფროსის მოვალეობის შემსრულებელი შხაეტწელი, გენერალური შტაბის მაიორი.

3.

ATTACHE WOJSKOWY

W dn. 25 wrzesnia 1923 r.

KONSTANTINOPOLU

№ 625

Do Szefa Oddzialu II Sztabu Generalnego.
Na L, 11631/II Inf. III. D. z dn. 3/VIII 1923 r.

Przy niniejszym przedkladam pokwitowania na aparat odbiorczy i instrukcje, doreczone w dn. 15/ wrzesnia b. r. tutejszemu reprezentantowi gruzinskiemu p. Konstantemu Gwardzaladze.

Przy sprawdzeniu nadeslanych przedmitow Lampkatodowych typ E.W.E.173 okazalo się nie szesc, a tylko trzy.

Aparat odbiorczy zostal już wyslany do miejsca przeznaczenia, ktore narazie nie jest znane, gdzie będzie zainstalowany przez fachowca, znajdujacego się na mijscu.

W razie gdyby na miejscu powstaly Jakiekolwiek trudnosci, prosze o informacje czy nie będnę mozliwym myslanie naszego instruktora wprost przez Rosje do Tyflisu, gdzie on zostanie skomunikowany że sztabem Dowodztwa Powstanczego.

Zalacznik I.

WOJSKOWY W KONSPOLU

GENERALN

ATTACHE

BOBICKI, PULK. SZTABU

Zalacznik Spis ogólny Stacji odbiorczej Rtelegr.P.R. 1) Aparat odbiorczy typ Pol.Radio – 1. 2) Wykres dkugości fali – 1. 3) Antena ramowa – 1. 4) Amplifikator typ E.V.89 d/Telef/ – 1. 5) Transformator do amplifikatora typ Tr.

Nr. 101 – 1. 6) Akumulatory po 6 V a 48 amperg. – 2. 7) Lampy katodowy typ E.V.E. 173 – 6. 8) Kabel łącznikowy baterje z aparatem – 1. 9) Lampi katodowe franc. – 3. 10) sluchawka podwojna – 1. 11) Woltomierz na 100 Wolt – 1.²⁸.

²⁸ პოლონეთის ახალი ისტორიის არქივი „Archiwum Akt Nowych“ ფონდი 1191, საქმე A II 33, გვ. 89, 91, 92. გენერალური შტაბის II განყოფილების უფროსს. ამ მოხსენებით წარმოგიდგენთ რადიომიმღები აპარატის ქვითრებს და ინსტრუქციებს, რომელიც ამა წლის 15 სექტემბერს გადაეცა ქართველების ადგილობრივი წარმომადგენელს ბატონ კონსტანტი გვარჯალაძეს. გაგზავნილი დეტალების შემოწმებისას აღმოჩნდა, რომ E.W.E.173 ტიპის ლამფა ექვს ნაცვლად არის სამი. რადიომიმღები აპარატურა უკვე გაიგზავნა დანიშნულების ადგილზე, რომელიც ჯერ არ არის ცნობილი და სადაც აიწყობა სპეციალისტის მიერ. ადგილზე რაიმე სირთულის წარმოქმნის შემთხვევაში, მაცნობეთ, შემძლება თუ არა ვიფიქრო ჩვენი ინსტრუქტორის გაგზავნაზე რუსეთის გავლით თბილისში, სადაც ის ამ საკითხზე დაუკავშირდება აჯანყების ხელმძღვანელ შტაბს. დანართი I. სამხედრო ატაშე კონსტანტინოპოლში ბობიცკი, გენერალური შტაბის პოლკოვნიკი. დანართში ჩამოთვლილია თუ რა გაიგზავნა საქართველოში (სია შედგენილია ფრანგულ და პოლონურ ენებზე): მიმღები აპარატი, ტიპი Pol.Radio; ტალღების სიგრძის გრაფიკი; ანტენა; ამპლიფიკატორი, ტიპი E.V.89 d; ტრანსფორმატორი ამპლიფიკატორისთვის, ტიპი Tr. Nr. 101; 6 ვოლტიანი და 48 ამპერიანი აკუმულატორი; კათოდური ლამფები, ტიპი E.V.E. 173; შემაერთებელი კაბელი; ფრანგული კათოდური ლამფები; ყურსასმენი; 100 ვოლტიანი ვოლტმეტრი.

Mikheil Bakhtadze

Associate Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

**SEVERAL DOCUMENTS ABOUT GEORGIA FROM THE ARCHIVE
OF NEW HISTORY IN POLAND *ARCHIWUM AKT NOWYCH***

Summary

Many documents are kept in the archive of new history in Poland Archiwum Akt Nowych which give us information about Democratic Republic of Georgia, also about Georgia and Georgians in emigration in the 20s and 30s of 20th c.

Report of colonel Leon Bobicki, a military attaché of Poland in Constantinople, to the Chief of the General Staff sent in October, 1922 is very interesting. It is about Red Army's national military units in southern Caucasus. Bobicki came to three conclusions in his report: 1) existence of national military units does not make sense since Moscow "started the policy of full annexation of Caucasus", 2) National units were maintained temporarily in order to create an illusion that Soviet republics of Georgia, Armenia and Azerbaijan are independent states, 3) these units may play a crucial role in case of anti-Soviet revolt.

Short note about Georgia found in the report of the mayor of General Staff Tadeusz Schaetzel to Military Minister is also interesting alongside the letter sent by him to colonel Leon Bobicki in July 3, 1923.

Main information found in the letter is that Poland was giving a radio receiver to Georgians which was supposed to be brought in Georgia and set up.

Another letter dated back to October 25, 1923 gives us an information about subsequent events. This time information was sent from Constantinople to Warsaw. The letter clarifies that radio receiver was given to Constantine Gravjaladze, who represented Georgians and that it was already sent to Georgia.

Poland's extreme curiosity about activation of anti-Soviet movement in Soviet Union is attested in a letter of general Haller, Chief of the General Staff of Poland, to the military attaché of Poland in Constantinople. General Haller demands additional information about anti-soviet movements in Caucasus and Central Asia.